

GÜNDOĞAN, Ali Osman (2014). “Ahlak Filozofu Olarak Nurettin Topçu”. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*. 26-28 Mayıs 2014. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir, ss.225-230 (<http://bilgelerzirvesi.org>).

Ali Osman GÜNDOĞAN*

AHLÂK FİLOZOFU OLARAK NURETTİN TOPÇU

Nurettin Topçu bir ahlâk filozofudur. Onun bütün görüşlerinin belli tarzda şekillenmesinde de temel kaygı, ahlâktır denilebilir. Ahlâk sahasında Onun amacı, ahlâk problemini evrensel ölçüler içerisinde halletmektedir. Çünkü evrensel ölçüye uymayan her ahlâk görüşü eksiktir.

Nurettin Topçu, ahlâk meselesini hareket felsefesinin metodunu kullanarak ve en sonunda da onu din meselesiyle birleştirmek suretiyle çözmeye çalışır. Ahlâkla ilgili çözümlerinin sonunda ulaştığı ahlâk görüşüne İsyân Ahlâkı adını verir. Bu noktada, onun görüşlerine hâkim olan hareket kavramı yerini isyan kavramına bırakır. Çünkü hakikî anlamda hareket, bir isyan hareketi olmak durumundadır.

İsyân, genel anlamıyla bir hayır’dır. Bu hayır, bir şeye hayır olduğu için, başka bir şeye de evet anlamını gelir. Eğer söz konusu hayır, mutlak anlamda değilse, bir başka değeri evetliyor demektir. Acaba Nurettin Topçu’nun içinde hayır’ı barındıran isyanı nelere yöneliktir, itaat ya da evet ise acaba nerede ortaya çıkacaktır? Ahlâk probleminin ortaya konuluşundan bir çözüme kavuşturuluncaya kadar ki her aşamada ya da evet denilecek bir aşamaya gelinceye kadar ki süreçte nelere hayır denildiği görülecektir. Hatta fert, isyan etmek isteyen bir varlık olarak kendini ortaya koymakta ve “isyan, bizi hayat kanunlarının tazyikinden kurtararak ulûhiyete teslim eden hamle” olarak tanımlanmaktadır.²²¹ Böyle bir isyan, Albert Camus’nün felsefî intihar adanı verdiği ve bu dünyanın insan bilinciyle ilişkisinin kopmasıyla ortaya çıkan saçmadan kaçışını ifade ettiği bir tavidir. Oysa Topçu, ahlâk meselesini, Camus’nün felsefî intihar dediği bir iman hareketiyle çözmeyi deneyecektir.

* Prof. Dr. Muğla Sıtkı Koçma Üniversitesi.

²²¹ Nurettin Topçu, *Yarımkı Türkiye*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1997, s.42

Nurettin Topçu'ya göre hareket kavramı çerçevesinde ahlâk problemi nasıl ortaya konulmaktadır? Hareket felsefesine göre, insana bir cevher aranmak gerekirse, bu hareket olmalıdır ve “iradenin eseri olan her hareket mükemmele, daha mükemmele bir özlemdir.”²²²

Burada sözü edilen hareket, Blondel'in ifadesiyle, “kendi temelinde, ruhî bir davranmadan ileri gelen ve ruhî bir amaca yönelen ruhî bir realite”²²³ olduğu için kaba bir güç ya da içgüdü davranışından ayrılmaktadır. Hareketteki daha mükemmele duyulan özlem, iradenin kendi dışına çıkması ve evrensel nizama, sonsuzluğa doğru yol almasını sağlar. Bundan dolayıdır ki, “isteyerek yapılan her harekette ahlâkîliğin damgası vardır. Doğrusu, ahlâklılık, isteyerek yapılan hareketle başlar”²²⁴ Sonsuzluğa yönelmeyen harekette eksik kaldığı için, “evrensel nizamın dışında gerçek ahlâklılık yoktur.”²²⁵ Çünkü bu nizamın dışında gerçekleşen hareketler aynı ölçüde iyiliğe ya da kötülüğe yol açabilirler.

Evrensel nizama giden hareketler, gerek kendi içimizden gerekse kendi dışımızdan bazı engellerle durdurulmaya çalışılır ve bu engeller insanı esaret altında tutabilirler. “O halde, ahlâkî hareket evrensel iradeye yeniden kavuşmak üzere bir çeşit değişim (conversion) ile bu esareti aşmaktan ibaret olmaktadır.”²²⁶ İlim, sanat ve ahlâk, kendi sahaları içerisinde, bu esaret şekillerini aşmaya, onlara isyan etmeye yönelik hareketlerin iradelerini oluştururlar. Nitekim hakikat aşkıyla nebatî tabiatımıza isyanı, sanatla hayvanî tabiatımıza isyanı, ahlâk ile de “nefsi için sevmekle öğünen insanî tabiatımızın üstüne bizi yükselterek Allah'la birlikte yapılan isyanı” yaşarız.²²⁷

Bu şekilde ortaya konulan ve çözümünü tabiat-üstü bir alanda bulan ahlâk meselesi rasyonalist, amprist ve sosyal dayanışmacı ahlâk doktrinleri tarafından çözülemez. Çünkü rasyonalistler bilginin alanı ile ahlâkın alanını aynı görürler, oysa Topçu'ya göre “ahlâkın alanı bilgi alanının üstündedir.”²²⁸ Ampristler ise olgu hakikatleri ile ahlâkî hakikatleri karıştırmaktadırlar, oysa “ahlâkî hakikatler olgu hakikatleri değil, değer hakikatleridirler.”²²⁹ Sosyal dayanışmacı ahlâk doktrinleri ise, Durkheim'in conformist ahlâkını savunmaktadırlar. Conformist

²²² Nurettin Topçu, İsyân Ahlâkı, çev., Mustafa Kök, Musa Doğan, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1995, s.25

²²³ Maurice Blondel, L'Action, Tome: II, Paris, 1937, s.188

²²⁴ Topçu, İsyân Ahlâkı, s.26

²²⁵ A.g.e., s.26

²²⁶ A.g.e., s.27

²²⁷ Topçu, Yarınki Türkiye, s.42-43

²²⁸ A.g.e., s.27

²²⁹ A.g.e., s.29

ahlâk ise isyan hareketi olarak düşünülen ahlâkî anlayışla bağdaşmamaktadır. Hatta Nurettin Topçu'nun İsyân Ahlâkı, conformist bir ahlâka karşı geliştirilmiş bir ahlâk anlayışı olarak düşünülebilir. Conformist ahlâk, gözlerini kapayıp vazifesini yapan insanın ahlâkıdır. Bu ahlâk, ferdî iradeleri toplumun kölesi haline getiren, bundan dolayı da ferdi ve onun yaratıcılıklarını öldüren bir ahlâktır. Toplumun bir şahsiyeti olmadığı gibi, yaratıcılık yerine taklidi benimseyip uysallığı esas aldığı için conformist ahlâk, bir ahlâk zaafı olarak düşünülmektedir. Oysa fert, isyan etmek istemektedir. Çünkü kendini bulan fert, şahsiyet sahibidir, yaratıcıdır, hakikatler peşinde koşan bir idealisttir. Bundan dolayı Topçu'nun ahlâk anlayışının merkezine sorumluluk kavramı konulmuştur. Topçu tarafından hareketin bizzat sebebi olarak düşünülen sorumluluk, “beni harekete sürükleyen, bende doğan zorlayıcı emirdir.”²³⁰ Bu zorlayıcı emir düşünme faaliyetini doğurur ve insan düşündükçe yapacağı hareket karşısında kendini çok daha sorumlu hissetmeye başlar. Sorumluluğa bağlı olarak gelişen hareket esnasında hürriyetimiz ortaya çıkar. Hürriyet, “içten veya dıştan iradeye yabancı hiçbir kuvvet tarafından zorlanmaksızın bizzat kendi seçimi ile kendi kendisini belli bir harekete zorlamak hususunda iradenin sahip olduğu kudrettir.”²³¹

İradeyi dıştan zorlayan kuvvetler cemiyetten gelirler. Bizi içten zorlayan kuvvetler ise alışkanlıklar ve ihtiraslardır. Hür hareket, bütün bunlara isyan etmek suretiyle iradeyi esaretten kurtaran kuvvettir. Bu kuvvet, bir hareketi yapmak olduğu gibi bir hareketi engellemek, yapmamak biçiminde de tezahür edebilir. İrade, insanı esaret altına alıcı kuvvetlere karşı kendini koruyup, ahlâkî ilkelere göre hareket edince, hürriyet, ahlâkîlik vasfını kazanır.

Öyle anlaşılmaktadır ki, Topçu'ya göre hürriyet bir ahlâk problemidir ve ahlâk probleminin kendisi gibi hürriyet problemi de hareketle birlikte kendini ortaya koyucudur. Hürriyet, hareketle birlikte ortaya çıktığına göre, “hür olmak bir hareketten sonra yeniden doğmaktır; bir yolun sonunda yeni bir yola girmektir. Eşyayı değiştirmek ve kendi eliyle kendini değiştirmektir.”²³² Hür hareketin böyle bir değişme ve değiştirmeyi yapabilmesi demek, “bir çeşit kendinin dışına çıkmak, bizzat kendisine karşı gelmek demektir.”²³³ Bu ise, insanın kendisinden başka bir şey haline gelebilmek için

²³⁰ Topçu, Yarınki Türkiye, , s.42-43

²³¹ Topçu, Devlet ve Demokrasi, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998, s.144

²³² Topçu, İsyân Ahlâkı, s.28

²³³ A.g.e.,s.64

kendisine isyan etmesi anlamına gelir. Bu isyan, insanın kendisine karşı gelmesinden başlayarak basamak basamak ilâhî varlığa itaate kadar yükselir. Çünkü hareket, Blondel'in ifadesiyle "sonsuzun bir daveti ve yansımasıdır. O, sonsuzdan gelir, oraya döner."²³⁴ Bu anlamda olmak üzere, Topçu'ya göre de harekette insana aşkın bir yön vardır. Yani aşkınlık harekette içkindir. İşte iradeyi kendi içinden kaynaklanan esir edici kuvvetlere karşı isyan ettiren ve iradeyi daha yüksek amaçlara bağlayan bu aşkınlık olmaktadır. İrade, kendi içinde bulunduğu şartlara boyun eğmeyip, kendi dışına çıktığında toplumu istemektedir. Toplum istemek, dayanışma ve hâkimiyeti yani devleti istemektedir. Ferdin bu hareketi, Albert Camus'nün Veba adlı romanda kötülükle mücadele etmek için kendini topluma feda etmesine benzer. Ancak toplumsal dayanışma ve devlet Topçu'ya göre, sonsuzluğa yönelmiş iradenin ayakbağlarıdır. Camus'de ise sonsuzluk yoktur, ötesi kapalı bir kapıdır. Bundan dolayı Camus'nün hareketinin önü kapalıyken, Topçu'nun hareketinin önü sonsuzluğa açıktır.

İnsanın kendi iştahalarını reddedip, başka insanların sefaletlerine uzanan ızdırabı, onun toplumu isteği, insandaki merhamet ve otoriyeti de doğurucu olduğu için başkalarının da sorumluluğunu yüklenmek, kendisiyle birlikte başka kurtarılacak ruhlar da aramak demektir. Bu hareket, belki de sonsuzluğa kapıyı açacak olan ilk harekettir. Ancak fert toplumda ve toplumdaki otoriteyle istediğini bulmuş mudur? Toplum, taklidin eseridir. Burada taklit edilen şey, inançlardır. Fert, bu durumda, inançların taklidinin eseri olan toplumun esiri olmayacak mıdır? Bu, ferdin inanç ve içsel hayatının bir inkârı değil midir? Zaten, her şeyin kaynağına toplumu koyup, onu yücelten sosyolojizm böyle bir inkârın eseri değil midir? Öyleyse fert, toplumun baskısından kurtulup, kendine dönmek suretiyle kendini tanımak durumundadır.

İnsanın kendisini tanıması, kendi hareketlerinin zengin dünyasına girmekle mümkündür. Hareketlerimiz bir iradenin eseridir. İradenin bizdeki en açık şahidi de, ızdıraptır. Yaptıklarımızla istediklerimiz arasındaki nispetsizlik bunu gösteriyor. Çünkü irade, bizde ve dışımızda bulunan organik ve toplumsal düzeni bozuyor. Bu irade, organik ve toplumsal düzene isyan şeklinde kendini gösterip, sonsuzluğa doğru yol alıyor. Sonsuzluğa uzanan irade, insanın kendi varlığının ve diğer varlıkların feda edilmesi gerektiğini anlıyor. Öyleyse, hareketin tahliliyle ortaya konulan ahlâk problemi, evrensel

²³⁴ Blondel, a.g.e., s.300

nizamda çözülmeyi gerektirdiği için dinin alanına girmemize imkân tanıyan imanın araştırılmasını şart koşuyor. Çünkü fani olan her şeyden kaçış olan ve bize sonsuzluğu sevdiren aşk, bizi âlemin hem başlangıcı hem de gayesine götürüyor.

Topçu'ya göre iman, “bir inancın ruhumuzda sürekli bulunması ve hayatımıza hükmetmesidir.”²³⁵ Başka bir ifadeyle “iman, her şeyden önce insandaki bir inancın devamı ve uzantısıdır.”²³⁶ Aklın eşya üzerindeki hareketi demek olan inanç, özümseyip sürekli hale gelir ve hayata hâkim olursa iman adını alır. Ve iman mistikliğe yönelir ama böyle bir imanın fideizmle ilgisi yoktur. İmancılıkta akıl ile iman birbirine zıttır ve akıl imana feda edilmek suretiyle iman bir esrarı gerektirir. Aksine der, Topçu “bizim iman hakkındaki mistik anlayışımız hiçbir esrarı gerektirmez; o, kesinlikle bir ihtiyaç olarak değil, fakat insanın bütün varlığı ile, ruhu ve bedeni ile zekâsı ve hareketi ile ulaştığı bir sonuç olarak ortaya çıkar.”²³⁷ Çünkü Topçu'ya göre inançta akıldışı hiçbir şey yoktur; “O, aklın en yüksek hareketidir.”²³⁸ Bu hareketin mistiklik kazanması da imandır. Bu imana giden insan somut bir psikolojiden ve kendini tanıyan hareketten yola çıktığı için bu imanda karanlık kalan hiçbir yön yoktur. Bu mistik iman tek olana yönelirse dinî, çokluğa yönelirse estetik iman adını alır.

Estetik imandan sanat doğar. Ancak sanatta, hayata bağlanan ve hayattan kaçanlar olmak üzere iki tip sanatçı vardır. Hayattan kaçanlar ya sanatına ya da sonsuzluğa sığınır. Öyleyse sanatta, sonsuza atılma özlemi vardır. Bu, sanatın dine taşıyıcı bir vasıta olduğunun da ifadesidir. Ne var ki gayesine sanatta ulaştığını zannetmek bir aldanışa teslim olmaktır. “Sanat, sonlu alanda ebediyen tatmin bulamayacak olan hareket iradesinin, sonsuzluk hülyasında tatmin aramak için hayal gücüne dönüşmesidir... Sanat, diyoruz yine, tabiat-üstünün tabî âlemde araştırılması, bir olanın çokluk âleminde aranması, genellikle sonuçsuz, iradeyi kendi kendisiyle çeliştiren, hatalı bir arayıştır.”²³⁹ Ama sanat, dine geçişi sağlayan bir araçtır. Bundan dolayı mistiklik, sanattan vazgeçip dine iştirak etmektir.

Düşünce faaliyetinin taçlandırılması olan dinî iman, bir olana yönelmiştir. Bu imanın kaynağında da mistiklik vardır. Hatta tek Tanrılı bütün dinler mistiklikten kaynaklanmışlardır. İmanda mistiklik

²³⁵ Mustafa Kök, Nurettin Topçu'da Din Felsefesi, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1995, s.49

²³⁶ Topçu, İsyân Ahlâkı, s.139

²³⁷ A.g.e., s 141

²³⁸ A.g.e., s.141

²³⁹ A.g.e., s.141

esas olduğuna göre “dinin bütünüyle hâkim olduğu ve barındığı âlem, ruhî hayatımızın en derin tabakasıdır.”²⁴⁰ Bu iman, Allah’a imandır ve bu da dinin kendisidir. Peki, Allah Nedir? “Allah, insanın kâinata ve kendi üzerine hâkimiyetini kabul ettiği ve içsel bağlarla kendisini bağlı hissettiği kudretin adıdır.”²⁴¹ Din, bu kudretin bizim hareketlerimize bir yardımudur. “Çünkü Allah’ın hareketi bizim hareketimizden ayrılmaz.”²⁴² Öyleyse tabiat-üstü varlığın hareketi bizim hareketimizde içkindir. Bundan dolayı hareket, bizde bize karşı Allah’ın isyanıdır. Ve hareket, insanla Allah’ın bir sentezi olmaktadır. İşte iman, ilâhî iradenin tasdiki, onun dışında kalan her şeyin inkârıdır. Çünkü isyan, her baş kaldırdığı nizamdan daha üstün bir nizama götürücüdür. İnsanın hareketi ile Allah’ın hareketinin birleştiği ve insanın sonsuzun davetine uyduğu noktada ahlâk meselesi din meselesiyle yani Allah’ta çözümüne kavuşmuş demektir. Böyle bir iman, vahdeti vücutçu bir iman olmak zorundadır.

Birbiriyle çelişikmiş gibi görünen isyan ve iman kavramları Topçu’nun düşüncesinde birbirine hizmet eden kavramlar biçimine dönüşmekte ve isyan iman haline gelmek suretiyle geride kalan her şeye hayır diyebilmeyi gerektirmektedir.

²⁴⁰ Nurettin Topçu, *Mevlana ve Tasavvuf*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998, s.192

²⁴¹ A.ğ.e., s.194

²⁴² Topçu, *İsyan Ahlâkı*, s.169